

Eskiçağlarda deniz ve kıyıları korsanların, balıkçıların, deniz aşım fatihlerin alanı idi. Günümüzde ise, yalnızca kıyı boyunca değil ülkelerin iç kesimi ile deniz aşım ilişkilerin düğümlendiği rekreasyon ve turizm amaçlı yapıların, liman kuruluşlarının yer aldığı yerleşimler olmuştur.

Göl ve nehir kıyılarına oranla deniz kıyılarının, dünyanın iki büyük oluşumu olan kara ve deniz arasında bir geçiş bölgesi niteliği nedeniyle özel konumu, bu alanları çeşitli işlevleri açısından değerlendirilmesi gereken bir kaynak durumuna sokmaktadır.

Kıyısız alanlarda temel eleman denizdir. Formunun, insanların hayatını etkilediği deniz,

- Besin kaynağıdır
- Ulaşım olanak sağlar
- Sağlık istasyonlarının/merkezlerinin oluşumunda etkilidir.

Kıyı bölgelerinin tarihsel gelişimi söz konusu olduğunda öncelikle bu gelişimin ilk iki etmene bağımlılığı akla gelir. Çünkü denizden bir sıhhi eleman olarak faydalanmak son yüzyılda ortaya çıkan bir olgudur. Öte yandan balıkçılar ve gemicilik tarihinin her devrinde bilinen bir fiziksel çevre oluşturmuşlar ve aynı zamanda kıyı bölgesinin mekânsal gelişiminde öncelikli baskın etkilerini göstermişlerdir.

Gemicilik ve balıkçılığın gereksinimleri kıyı bölgelerinin yerleşim şebekesini belirgin olarak etkilemiştir. Bu gereksinimler, en avantajlı seyir ve yük taşıma olanakları sağlayan yerlerde ortaya çıkmış olan liman kentleri ve balıkçılık merkezlerinin yerleşimini belirlemiştir.

Yüzyıllar önce liman ve kent, gelecekteki genişleme için yeri olmayan grift bir ünite oluşturmakta idi. Daha sonraları liman, açık denizden serbest ulaşım gereksinmesi ile kıyıya dik nehirler boyunca ya da kıyı boyunca genişleme gösterdi. Kentte ise liman uzantısına paralel; iç kesimlere yönelmiş, radial ulaşım aksları boyunca; liman gelişmesinin ters yönünde, kıyı boyunca yayılmalar oluşturdu.

Kent gelişimini yalın olarak durdurmak çok güçtür. Ancak ana kentin işlevlerini tamamlayan ve küçük üniteler dizisinden oluşan yerleşim gruplarının büyümelerini yönlendirmek ve

“kıyı ve liman kentlerinde ekolojik planlama yaklaşımları”

denetlemek olanağı vardır. Böyle bir durumda, ana kentin büyüklüğü kısıtlanarak optimal bir ölçüde tutulabilir. Daha sonraki gelişme ise, uygun ölçüde kısıtlanmış olan uydu kentlere ve komşu kentlere aktarılabilir. Sistem merkezsel ya da linear olabilir, ancak açık yeşil mekânların alanı yapı alanlarından fazla olmalıdır.

Yeşil alanlar, çevredeki açık alanlarla ilişkili olarak kıyı yerleşim-leri için de bir iç sistem oluşturmaktadırlar. Böylece kentsel çevrenin doğal biçimine daha yakınlaşmaktadır. Kıyı kentlerinin denizle ilişkili olan kesiminin yeşil bir kuşakla örtülü olmasına özen gösterilmelidir. Kıyı peyzajı ile yakın ilişkiden kent nüfusunun yalnızca belirli bir kesiminin yararlanması sağlanacağından, denizle yapıların doğrudan doğruya ilişkisi istenilmeyen bir durumdur.

Yukarıdaki belirlemeleri sentez şeklinde şöyle sıralayabiliriz.

Bir liman kentinin kuruluşu ve gelişmesi öncelikle ekonomik nedenlere bağlıdır. Bir liman kentinin ayrıntılı olarak konumunu belirleyen teknik etmenler arasında en önemlisi ulaşım olanakları ve liman kentinin iç kesimlerle olan bağlantısının sağlanmasıdır. Liman kentleri genellikle iç kesimlerdeki kıyıya dik ulaşım akslarını kendilerine çekerler. Bu akslar kentlerin gelişmelerini ve limanla ilişkili birikimleri iç kesimlere doğru yayılmasında etkili olurlar.

İç kesimlerden kıyı liman yerleşmelerine uzanan radyal kara ve deniz yolları, kent gelişiminin kıyı merkezlerindeki uğraşı alanlarının yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Bu noktalar arasındaki uzaklık, ekonomik gereksinmelere ve coğrafi duruma bağlıdır. Deniz kıyısı alanlarının büyük bir bölümünün kentleşmenin ağır baskısından kurtarılarak, daha çok rekreasyona yönelik kullanımlara ayrılması gereklidir. Kıyı bandı üzerindeki kıyı kullanımlarının bilinçli dağılımı ve yerleştirilmesi, kıyı peyzajının ve çevrenin bozulmasını önler.

Kıyisal alanlara verilebilecek üç temel fonksiyondan biri olan turizmin önemi son yüzyıla kadar tam anlaşılammıştır. Fakat turizm günümüzde gün geçtikçe artan önemi nedeniyle, kıyı yerleşimlerinin şekillenmesini etkileyebilir.

Rekreasyon ve turizm amaçlı kullanımların kıyisal alanlarda yerleşimlerinin dağılımı önemli bir sorundur. Bu kullanımların planlanması liman ve endüstri gelişiminin planlanmasıyla

KIYISAL ALAN PLANLAMA DERSİ

8. HAFTA

“kıyı ve liman kentlerinde ekolojik planlama yaklaşımları”

kompleks bir bütün içinde düşünölmelidir, ancak böylece bu elemanların kıyı peyzajı içinde işlevsel olarak dağılmasını sağlamak mümkün olur.

Bu nedenle dar bir kıyı bandında yoğun yapılaşma yerine iç kesimlere doğru, derinlemesine bir düzenleme politikasının benimsenmesi gereklidir. Kıyısız yerleşimlerin kıyı kesimi tüm kent halkına açık kamu alanları olarak planlanmalı ve endüstri tarafından işgal edilmemelidir.

Yerleşim alanlarından kıyı kesimine geçişler sürat ve demir yolları ile kesilmemelidir. Transit ulaşım, kıyı boyunca devam etmemeli ve kıyı bandının dışından geçmelidir. Kıyı kitleleri içerisindeki açık yeşil alanlar, yerleşim birimlerinden daha geniş olmalıdır. Yerleşimlerin kıyı boyunca uzantıları, yerleşim alanı içerisinde yer alan yeşil alanlar ile bütünleşen yeşil tampon alanlarla kısıtlanmalıdır.

Kıyısız alanların işlevsel bölünmesi liman kenti ve çevresindeki yerleşimler üzerinde etkisini gösterir. Liman kentinin gelişmesi ile çevresindeki yerleşimler sürekli baskı altındadır. Çünkü limanlar kargo ulaşımı ve deniz ekonomisi ile bağıntılı endüstriler için sürekli artan bir su ve toprak alanı gereksinimi gösteren büyüme ve gelişme eğilimi içerisindedir. Bu da limanların kıyı boyunca ve iç kesimlere doğru genişlemesine ve buna bağılı olarak da liman kentinin büyümesine neden olur.

Bir liman kentinin büyümesinde ki ana özellik, liman ve limanla ilişkili endüstrinin gelişmesiyle, kent gelişmesinin birbirini olumsuz etkilememesidir. Liman çok dinamik bir faktördür ve bir liman kenti-nin düzenli gelişmesi ve karakterini yitirmemesi için kent gelişiminin limanın gelişmesiyle birlikte olması gerekir.

Limn gelişmesinin kıyı boyunca, kent gelişmesinin ise hem kıyı boyunca hem de iç kesimlere doğru yayılmasını önlemek amacıyla çevresini yeşil bir kuşakla çevrilmesi gerekir. Liman yerleşiminin hemen arkasındaki alanda liman ile ilişkili endüstriyel birimlere yer verilebilir.

1990'lı yılları kent ekolojisi dönemi olarak adlandıran uzmanlar UNESCO grubunun değişik yıllarda yaptıkları toplantılarda ekonomik, teknik, sosyal ve ekolojik kriterleri, bir arada ele alındığı entegre gelişim planlama konusunu değişik boyutlarda incelemişlerdir. Teknoloji iyi kullanılıp yönlendirildiği koşulda yeni çevresel değerlerin kazanılmasını sağlar. Kent ekolojik

KIYISAL ALAN PLANLAMA DERSİ

8. HAFTA

“kıyı ve liman kentlerinde ekolojik planlama yaklaşımları”

veriler değerlendirilerek teknolojinin bu amaçla kullanılmasıdır. Bu amaca ulaşabilmek için teknoloji, ekonomi ve ekoloji arasında entegre bir işbirliği sağlanarak yeni kent formları oluşturulmalıdır. Entegre gelişin planlama çalışmaları sonucunda kentsel ve kırsal alanda arazinin ve doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması ve korunması, su, toprak ve hava kirliliğinin önlenmesi, doğal ve tarihsel zenginliklerin korunarak gelecek kuşakların yaşam düzeyini geliştirmesi ve güvence altına almasının sağlanacağı görüşü ağırlık kazanmıştır.

Bu bölüm Doç. Dr. Mükerrrem ARSLAN ve Arař. Gör. Elmas ERDOĖAN'ın 1997'de hazırladığı basılmamış ders notlarından derlenmiştir.